

LYTIES ASPEKTO INTEGRAVIMO STRATEGIJA arba **LY I LYGI GALIMYBI INTEGRAVIMAS** (angl. *Gender Mainstreaming*, vok. *Geschlecht mainstreaming*, pranc. *Genre mainstreaming*). Sinon.: ly i lygyb s takos sustiprinimo strategija; ly i vienod galimybi užtikrinimas raidos procese; ly i d mens integravimo strategija; lyties takos politikai ir praktikai sustiprinimo tendencija. Ly i lygi galimybi integravimas – tai procesas siekiant integruoti ly i lygyb s d men vyraujan i visuomenin krypt , kad moterims ir vyrams ly i lygyb s principas b t vienodai naudingas. Tai reiškia, kad visi politin s programos etapai – k rimas, gyvendinimas, prieži ra ir vertinimas – traktuojami taip, kad b t skatinama moter ir vyr lygyb .

Strategija, kuomet ly i lygyb išskirima kaip visuomen s vystymosi dedamoji dalis, nešanti naud tiek vyrams, tiek moterims. S – politini proces organizavimas ir perorganizavimas, tobulinimas, pl tra, ir vertinimas, inkorporuojant ly i lygyb s perspektyv visas visuomen s politikos sritis, visus lygmenis, visuose etapuose, dalyvaujant visiems, kurie priima sprendimus, kad ly i lygyb tapt vyraujan ia tendencija (oficiali ES apibr žtis); s voka apib dinama ir kaip „ aktyvius veiksmus orientuotas planavimo procesas, siekiant užtikrinti vienodas moter ir vyr galimybes kontroliuoti materialinius visuomen s išteklius bei vienodai dalyvauti priimant sprendimus visose visuomen s gyvenimo sferose“ (Rimkut et al 2001; 212), arba planuojamos veiklos, statym , strategij ir program visose srityse ir lygmenyse projektavimas, atsižvelgiant j poveikio tiek vyrams tiek moterims naudingum ir nelygyb s išgyvendinim (1997, JT apibr žtis). *Mainstream* - kompleksin prieiga suponuoja lyties d mens, kaip principin s, dominuojan ios id jos, nuostatos išk lim bei integravim politik ir praktik s; S kaip vyraujanti kryptis, galinantis procesas, darantis tak ekonomini , socialini , politini sprendim svarstymui bei pasirinkimui. S apibr žia kas ir k gyja (laimi, pasiekia) bei sudaro galimybes racionaliai paskirstyti vis r ši išteklius, teises bei pareigas. Lyties aspekto integravimo strategija – ly i lygyb s kaip dominuojan io visuomen s trendo tvirtinimas abiem lytims naudinga linkme; sistemingas ly i politikos planavimas, gyvendinimas, steb sena ir vertinimas, siekiant ly i lygyb s. Ly i aspekto integravimo politinis diskursas siejamas su feministinio jud jimo atgimimu Vakar Europoje, JAV ir Kanadoje XXa. pabaigoje. Daug met politikai lygyb s problem vardijo kaip moters “problem ”, “specialaus” d mesio moter klausimams užmoj , kuris padeda moterims integruotis vyrišk institucin ir simbolin tvark , jos iš esm s nekei iant. Siekiant gerinti moter pad t visuomen je, XX a. 80-taisiais ly i lygyb s samprata praple iama vienodomis galimyb s darbo santyki srityje, numatomos specialios, pozityvios, nediskriminuojan ios veiklos priemon s neturin ioms palanki s lyg , socialiai nuskriaustoms moter grup ms visuomen s paribuose; JT gyvendina didesni gali suteikimo- galinimo (*empowerment*) strategij , kuri kei ia poži r išimtinai ekonomin poži r ly i lygyb , pripaž stant poreik balansuoti moter ir vyr santyk sprendim pri mimo procesuose. Feministinio jud jimo atgimimas aštuntajame pra jusio amžiaus dešimtmetyje met išš k androcentriškam pasaulio suvokimui, kuriame vyriška tvarka yra laikoma norma, seksizmui ir mizoginiškai kult rinei tradicijai. Jis siek sugriauti visuomen je sigal jusius m stymo b dus, galios strukt ras ir tradicinio mokslo tiesas. Feminizmo ideologijos šalininkai siek kurti alternatyvius m stymo išeities taškus ir metodus, naujas pažinimo ir žinojimo sritis. Pirmiausia jiems reik jo paneigti nuostat , kad egzistuojantys ly i skirtumai yra biologiškai determinuoti. Iki pat aštuntojo pra jusio amžiaus dešimtmio pradžios moter patyrimas dažniausiai buvo interpretuojamas kaip „nat raliai“ s lygotas ar biologiškai determinuotas, tod l neproblematiškas, nevertas mokslinio d mesio ir politini pastang . 90-tieji pasižymi ly i lygyb s sampratos kaitos tendencijomis. Ly i aspekto integravimo strategija kaip novatyvi paradigma pirm kart tarptautiniuose dokumentuose pamin ta JT Tre iojoje pasaulin je moter konferencijoje

(Nairobi, 1985). Lygi lygybės takos strategija pasiūlyta kaip priemonė skatinti moterų vystymąsi ir moterų vertybių integravimą bei raidą Jungtini Tautų Moterų statuso komisijoje vykusio debato metu. Vyriausybės susitarimas gyvendinti Nairobi moterų pažangos strategiją tapo išankstine sąlyga, kad Jungtini Tautų Organizacija panaudotų šią strategiją. 1986 m. priimama Jungtini Tautų rezoliucija dėl Moterų statuso komiteto veiklos ir nurodoma pilnai integruoti Nairobi moterų pažangos strategijas tiek ekonominėms, tiek socialinėms raidos programoms. 1987 m. Jungtini Tautų Moterų statuso komitetas, 1986 m. priimtas sprendimų pagrindais, paragina visas Jungtini Tautų sistemos struktūras, suformuoti ir pradėti gyvendinti informuoti ir pradėti gyvendinti atitinkamą moterų lygybės politiką bei ją inkorporuoti savo vidutinės trukmės planus, nuostatas, tikslus, programas ir kitus svarbius politikos dokumentus. 1995 m. Pekine Jungtini Tautų Ketvirtoji pasaulinė moterų konferencija pagrindinėmis skiria kritiškam lygi lygybės paradigmos poveikio lygi pažangai visame pasaulyje vertinti. Pripažinta, kad ankstesnė strategija ir jos metodai, siekiant moterų ir vyrų lygybės, nebuvo veiksmingi, be to, ir pati lygi lygybės kaip moterų ir vyrų vienodų galimybių samprata yra ydinga. Pekino konferencija patvirtino Veiksmų platformą (planą, aprašant moterų padėties gerinimą dvylikoje kritiniuose srityse: politikoje ir valdyme, ekonomikoje, švietime, taikos ir saugumo palaikyme, IKT valdyme, smurto išgyvendinime ir pan.) bei paragina, kad "Vyriausybės ir kitos struktūros turi skatinti aktyvi ir matomą lygi perspektyvos integravimą visose veiklos srityse ir programose politikoje ir, kad prieš priimant sprendimus būtina atlikti analizę, kaip tai paveiks moteris ir vyrus" (UN, ECOSOC). Pekino konferencijos reikšmingiausia išdava naujos lygi lygybės sampratos ir metodologijos (*gender mainstreaming*) aprobavimas. Suleidžiant pamatuoti kokybinis ir kiekybinis lygi pažangą kiekvienoje valstybėje (skaitant ir Lietuvą), kuriai sipareigojama integruoti šią strategiją visus politinius procesus bei vykdyti juose apibrėžtas nuostatas. Beveik 40 metų Europos kontekste lygi lygybė buvo apibrėžiama kaip vienodas moterų ir vyrų traktavimas, jų vienodos galimybės ir lygios teisės, tačiau ilgainiui pastebėta, kad tokia samprata tik sustiprina tradicinę lygi tvarkos *status quo*, o ne ją transformuoja. Lygi lygi galimybių principo tvirtinimas dar nereiškia, kad realybėje ta lygybė bus pasiekta, dominuojant vyriškai perspektyvai ir instituciniam androcentrizmui. Pripažinta nesukm pažangiai transformuoti moterų (ir vyrų) padėtį, taikant lygi lygybės paradigmą, nukreipiant politikus ieškoti gilesnių, nematomų siūknijusių nelygybės priežasčių visuomenės struktūroje, institucijose, vertybėse, privilegijose, praktikose bei vyrų ir moterų santykiuose. Imta kalbėti apie naujos, radikalią sampratos ir metodo pertvarkos poreikį, kuris radikaliai dekonstruotų lygi vaidmenis ir jų kultūrinę reikšmę sanklodoje ir ES visuomenėje. Lygi aspekto integravimo strategija- novatyvi lygi lygybės paradigma, nukreipta lygi lygiaverio skirtingumo suvokimui bei vertinimui, ginantis piliečių teises skirtingas lyties tapatybes ir lygias piliečių teises, užtikrinantis socialinį teisingumą ir apibrėžiantis visuomenės politinį brandos lygį. Lygi aspekto integravimo strategijos paradigma tampa centre tema Europos Komisijos trečiojoje vidutinės trukmės EB veiksmų programoje "Lygios galimybių moterims ir vyrams 1991-1995". 1996 m. Europos Komisija patvirtino ir komunikatą dėl lygi aspekto integravimo strategijos, žyminios ne ES programos didesniam prieinamumui moterims, bet vienalaikis teisinių instrumentų, finansinių išteklių bei EK analitinių bei organizacinių gebėjimų panaudojimas, kuriant darnesnius santykius tarp vyrų ir moterų. Šiaurės šalių Ministrų Taryba priėmė Šiaurės-Baltijos šalių bendradarbiavimo lygi lygybės srityje veiksmų programą 1995-2000 metams, numatanti imtis aktyvių veiksmų lygi lygybės dimensijai diegti visose politikos srityse visuose lygmenyse bei pradedant intensyviai kurti lygi perspektyvos integravimo modelius. 1997 m. ES Amsterdame sutartimi praplėta politinį intervencijos ribas lygi galimybių srityje, sipareigojant kovoti su diskriminacija dėl lyties, rasės, etninės kilmės, religijos ar tikėjimo, negalios, amžiaus ir seksualinės

orientacijos. Strategijos atspirties taškas – poreikis pakirsti struktūrines lyčių nelygybės šaknis ir, integruojant lyčių galimybių sistemą politinius procesus visuomenės lygmenyse, siekia: mažinti skurdą, spartinti ekonominį augimą ir stiprinti visuomenės pilietiškumą; identifikuoti reiškinius, kurie gali/ar jau diskriminuoja priešingą lytį; daro tai paskirstant pagrindinius išteklius ekonominei ir socialinei politikai finansuoti; sudaro sąlygas moterims kaip ir vyrams darbuotis aktyviai ir produktyviai darbo rinkoje; ryškinti moterų bei vyrų gyvenimo praktikos skirtumus, todėl pripažinti jų poreikius, patirties ir prioritetų skirtumus; planuojamos tikslinės veiklos priemonės ir poveikio matavimo indikatoriai; reprezentuoja tolesnę lygybės perspektyvą. Suprantama, kad laiko požiūriu, strategijos gyvendinimas – ne vienadienis veiksmas, o ilgai trunkantis procesas. Svarbiausia tai, kad skirtumai tarp moterų ir vyrų niekada negali būti diskriminavimo priežastimi; Svarbiausia – radikalus darbo rinkos funkcionavimo ir jos takos moterų ir vyrų užimtumui persvarstymas; ilgalaikiai visuomenės pokyčiai, transformuojantys tautos/motivystės vaidmenį, šeimos struktūras bei darbo organizavimą, dekonstruojantys Vakarų politinį minties dichotomiją *oikos* (šeimos, namų, privios sferos) ir *polis* (miesto, valstybės, darbo rinkos, viešosios sferos) jų konvergenciją; keičiantys darbo trukmę ir institucines praktikas; strategijai suteikti naujas formas, o ne numatyti papildomas specifines (pozityvias) veiklas moterų grupėms visuomenės paribyje; nelygybės struktūrinę priežastį atskleidimas ir neatidliotinai priemonių įgyvendinimas šalinant taikymą. Svarbiausia akcentuoja vyrišką reikšmę ir jos vaidmenį, kuriant darnesnę, žmogaus teisių nepažeidžiančią visuomenę bei brandinat demokratiją; vykdoma politika ir veiklos ne tik privalo reflektuoti lyčių skirtumus, bet sudaryti galimybes šalinant struktūrines lyčių nelygybės šaknis. Svarbiausia išskirtinumas tas, kad feminizmo idėja išpuoselėta lyčių lygybės paradigma atkreipia dėmesį ne tik moteris, o santykius tarp lyčių, tuo veikdama siaurą feministinį požiūrį. Tradiciniai vyro-šeimos maitintojo ir žmonos-namų šeimininkės, „šeimos židinio kurstytojos“ vaidmenų modeliai keičiami individualizuotu lyčių kontraktu – individualumo, nepriklausomybės bei lygiavertio skirtingumo prielaida, dalinantis ne tik viešosios sferos teikiamomis galimybėmis ir galimybėmis, bet ir namų sippareigojimais, geriau derinant šeimą ir profesinį karjerą. Pavyzdžiui, nevienodas moterų ir vyrų darbo laiko panaudojimas daro tiesioginį taką gyvenimo alternatyvos pasirinkimui: vyrai visą gyvenimą dirba piln darbo dieną, todėl sutrumpėja bendravimo su šeima laikas, bet moterys visą dieną būna lankstesnėmis – dėl šeimos pareigų neišvengiamumo jos dirba ne visą dieną arba privalo atsisakyti savo profesinio karjeros. Moterys sistemingai ir nuolat patiria diskriminaciją, kuri reprodukuoja dar didesnę atskirtį tarp moterų ir vyrų augimą užimtumo, išteklių ir valdymo pasidalinimo srityse. Tai iliustruoja aukšta lyčių profesinio ir sektoriaus segregacija užimtumo srityje: moterų nedarbas ES-25 1,9% aukštesnis nei vyrų; moterų atlyginimas sudaro 84% vyrų atlyginimo; moterų skurdo rizika 3% aukštesnė nei vyrų; 30% Europos bendrijos moterų ir tik 7% vyrų dirba ne visą darbo dieną, nors moterys geriau nei vyrai išsilavinę – 55% moterų gijo aukštą išsilavinimą. Tradiciškai jos renkasi visuomenės normoms atitinkančias stereotipines profesijas.

Svarbiausia vardij apibrėžti ir strategines technologijas, todėl lyčių lygybės prioriteto aprašyti laukiamas apima: politikos formavimą, sprendimų priėmimą, išteklių prieinamumą, procedūras ir praktikas, metodologiją, gyvendinimą, stebėseną ir vertinimą. Svarbiausia praktikos ir technologijų metodologija remiasi žmogaus lyčių akcentuojantia prieiga ir lyčių problemų suasmeninimo mechanizmu. Svarbiausia metodologija numato būtinas prielaidas arba sąlygas lyčių dalyvavimo integracijai palengvinti – svarbiausios būtina vyriausybės ar organizacijos išreikšta politinė valia ir ketinimas lyčių lygybės perspektyvą laikyti vyraujančia, kad lyčių lygybės būtų pasiekta. Antra prielaida, specialios lyčių lygybės politikos, pavyzdžiui, moterų ir vyrų lyčių galimybių valstybinės programos egzistavimas. Svarbiausia realizavimą lengvinančios sąlygos: moterų ir vyrų padėtį aprašanti statistika, lyčių studijos, generuojančios žinias apie lyčių santykius;

finansinį šios ir žmogiškieji išteklių, moterų dalyvavimas politikoje, viešojoje sferoje ir sprendimų priėmimo procesuose. Svarbu, kad vairi visuomenės sluoksnių moterų vertybės, interesai ir gyvenimo praktikos būtų reflektuoti priimaname sprendime alternatyvose. Lyčių aspekto integravimo strategija reikšminga ir vertinga dėl šiek tiek priežasčių: 1. Daugiau žmonių traukiama visur šioje politikos formavime. 2. Užtikrinamas kokybiškesnis valdymas. 3. Moterų ir vyrų dalyvavimas skatina geriau panaudoti turimus žmogiškuosius išteklius. 4. Lyčių lygybės klausimai tampa vaizdžiai matomais ir prioritetiniais visuomenėje. 5. Atsižvelgiama į moterų ir vyrų vairovą. Pripažįstama, kad moterys ir vyrai – nėra homogeninė grupė. Tam, kad vairovi būtų skiriamas pakankamas dėmesys, politika ir politikos priemonės turi sudaryti galimybes atsižvelgti į šio vairovą. Lyčių aspekto integravimo strategija turi turėti galimybes geriau paveikti skirtingų moterų grupių specifines situacijas, kur specifinė lygybės politika iki šiol nebuvo skirtinga, nes lyčių aspekto integravimo strategija palieka erdvę vairoviui. Žvelgiant iš šios strategijos perspektyvos, problema yra ne tai, kad skirtumai egzistuoja, bet kad jie glaudžiai susiję su hierarchiniu gradavimu ir kyla pavojus visus piliečius matuoti pagal vyrų normas. Šia prasme lyčių aspekto integravimo strategija yra žingsnis pirmyn, nei tiesiog darbas lyčių lygybės kryptimi. Lyčių aspekto integravimo strategija palieka erdvę nehierarchinei vairoviui apskritai, ar tai būtų dalyvavimas, rasės, klasės, ar keli veiksniai kombinacija. Kitaip tariant, atsižvelgiama į tai, kad žmonės nėra abstraktūs subjektai, bet kiekvienas turi savo identitetą. Šis pašalinis lyčių aspekto integravimo, kaip strategijos, efektas yra pozityvus visai visuomenei, skatinant lyčių lygybę. Strategijos gyvendinimui turimos technikos ir prieinami instrumentai skirstomi tris grupes: a) analitinės – lyčių statistikos, išlaidų ir gautos naudos analizės, lyčių studijų tyrimai, apžvalgos, lyties poveikio analizė, nurodymai, gairės; b) edukacinės technikos ir priemonės – mokymo kursai, ekspertizė, mokymo ir mokymosi medžiaga; c) konsultacinės – lyčių galimybių valstybinės programos (plano) parengimas, darbo stebėjimo, priežiūros, išklauso grupės, seminarai, konferencijos, skirtingos praktikos sklaida.

Žr.: giminaičiai, lytis, identitetas, lyčių lygybė, lyčių santykiai, lyčių kontraktas, galinimas, poveikio lytims vertinimas/analizė, specifinės pozityvios veiklos priemonės, androcentrizmas, mizoginija, egalitarizmas.

Literatūra:

Gender Mainstreaming. Conceptual Framework, Methodology and Presentation of Good Practices. 1999. Strasbourg: Council of Europe Publishing; *United Nations.* ECOSOC.1997; *European Commission. Communication: "Incorporating equal opportunities for women and men into all Community policies and activities"* (COM(96)67final); Rebecca Franceskides.2004. *European Guide on Gender Mainstreaming.* European Commission's Gender Mainstreaming Working Group. Brussels:ETUI. *Report on equality between women and men.* 2004. European Commission; Duncan, Simon, Pfau-Effinger Birgit. 2000.*Gender, Economy and Culture in the European Union* .London & NewYork:Routledge; *Gender Mainstreaming in Practice. A Handbook.*2002. UNDP.The Regional Bureau for Europe and CIS. New York. *Žmogaus socialinė raida.* 2001. Vilnius: Homo Liber.

V.Šidlauskienė